

HET BOEK VAN DE WEEK.

Gezamenlijke Geschriften, van Dr. L. van Dijk. Tweede Druk. P. Noordhoff — Groningen.

Gelijk van den levenden hoogleraar Van Dijk, gaat er nog steeds van zijn geschriften kracht uit. In dat opzicht zegt het wel wat, dat van de zes deelen er reeds vier herdrukt zijn. Wanneer men leest hoe er gewoond wordt om Hoedemaker's werken uitgegeven te krijgen, vraagt men zich onwillekeurig af: waarom loopt het met de schriftelijke nalatenschap zoo vlot? Het antwoord kan niet anders luiden dan: omdat men in breeden kring gevoelt, dat hij ook nu nog een boodschap heeft. Of wil men: omdat velen ook van het thans worstelende geslacht hem nog steeds erkennen als den tolk van hun diepere overtuiging. Achter deze uitgave staat de geestesverwantschap tusschen den overleden professor en een nog steeds stuwende strooming in godsdienstig Nederland.

Daarom interesseert het te weten wat de kracht van dezen man heeft uitgemakt, wat type hij vertoont. En nu ik zijn geschriften gelezen, onderscheidene ervan herlezen heb, komt bij mij als eerste indruk boven: uit elk dier verhandelingen — en het zijn er niet weinige, bovendien is hun mengeling bont — spreekt eerbied voor de ziel. Van Dijk tracht in de personen, die hij op zijn levensweg ontmoet, de ziel te vinden. Misschien is deze bewering nog te algemeen. Of deed hij in zijn afscheidscollege niet de eerlijke confessie: „Het oude, leelijke local in de afgebrande academie staat mij met zijn getatoeëerden lessenaar en zijn getatoeëerde banken nog levendig voor den geest. Ik ben namelijk wat animistisch aangelegd, zoodat ook stoelen en banken ten slotte een zekere individualiteit voor mij verkrijgen. Ik ben natuurlijk mee verhuisd, maar ik heb toch aan het nieuwe, betere local moeten wennen. Het oude is immers niet voorbij door het betere, dat in zijn plaats gekomen is“ (II, 509). In die woorden: ik ben wat animistisch aangelegd, zoodat ook stoelen en banken ten slotte een zekere individualiteit voor mij verkrijgen, heeft hij zichzelf fijn geanalyseerd. Niet het algemeene, maar het bijzondere, niet de soort, maar het exemplaar, niet de mensheid, maar de mensch trok hem aan en hij voelde zich onwennig, zoolang die mensch, dat bijzondere, dat exemplaar niet voor hem leefden, zoolang hij de ziel niet had ontdekt.

Nu valt dat zielen-zoeken niet mee. Gij moet door heel wat omhulsels heendringen, eer gij bij iemands ziel zijt. Vooral bij de schijnbaar open naturen, ondervindt gij niet zelden den meesten hinder. Gij kunt er dan ook, al wordt gij zoo oud als Van Dijk, niet zoo heel veel afwerken in uw leven. Ook Van Dijk heeft betrekkelijk met weinigen contact gekregen. Maar onder die weinigen behoorden dan ook de grootsten: Socrates, Kierkegaard, Thomas à Kempis of althans de schrijver van de Imitatie, Ibsen, Shakespeare, Dante, Pascal. Vinct en om er nog een te noemen: Gomar. Ja, zoo waar ook Gomar. Maar diens ziel vond hij eigenlijk per ongeluk. Het was bij „een gelegenheid“. En of hij toen nog wel de ziel van Gomar heeft aangeraakt, zal ik hier maar niet uitmaken. In elk

geval heeft hij Gomar beter verstaan dan bijna van iemand, die de ethische richting is toegedaan, gevergd kan worden. Het portret van Gomar valt niet al te ongunstig uit. Hier is het: „Gomar is geen „twistziek“ man geweest, al zal het wel waar zijn, dat hij door zijn moeilijk en onrustig leven niet bepaald geworden is een gemakkelijk en glad salommensch. Misschien kan hij het best beschreven worden door een beeld. Er zijn in het bosch reeds wat oudere boomen, die op hun oppervlak hier en daar knoesten vertoonen. Die knoesten komen er, vermoed ik, ook niet door louter lieven zonneshijn. Jonge boomen in de omgeving kunnen zich nu wel beroemen op hun gave, gladde stammen, maar zij hebben ook niets ondervonden. Zulk een oudere boom is Gomar geweest“ (II, 448). En dit moet er aan toegevoegd: Van Dijk had Arminius „door“. Wilt ge een paar complimentjes aan diens adres? „En dan, ik rangschik Arminius, wat zijn voorgegeven adhaesie aan de kerkleer betreft, met verloop onder de intens-vervelende menschen, die, als een ander anders voelt en verder denkt dan zij zelf, onmiddellijk spreken van „onnodig dispuut“. Als men de vraag stelt waar Arminius zich zou willen verantwoorden over zijn gevoelen, kan men gerust antwoorden: „eigenlijk nergens“. Hij was een vogel, dien men moeilijk onder schot kon krijgen“.

Menschen, die er enkel op uit zijn om zielen te zoeken, zijn voor het groote, drukke leven niet al te geschikt. Zij kunnen immers die immense massa menschen, die men tegenkomt, niet allen op de ziel beproeven? Neen, zij hebben behoefte aan stilte, aan intimiteit. Zij moeten alles op hun gemak doen. Bij Van Dijk wordt men dan ook niet getroffen door groote belezenheid. Het feitenmateriaal, waarover hij beschikt, is tamelijk beperkt. Forsche lijnen durft hij niet aan. Aan een systeem waagt hij zich niet. Zijn kracht ligt in het fijne, in het geestige. Dat hoort u in zijn geschriften tienmaal op iedere bladzijde. De vertrouwelijke omgang niet met menschenrassen of menschengroepen, maar met zielen, inspireert hem een soort Chokma, levenswijsheid, welke Oostersch zou aandoen, indien hij onder alles niet zulk een nuchter Nederlander was gebleven. Gewichtig doet hij nooit. Hij besluit zijn inleiding tot een belangrijk onderwerp b.v. met deze passage: „Ik ga dan in deze ure tot u spreken over aesthetischen en ethischen godsdienst, kort en zoo mogelijk duidelijk. Kort, omdat de raad, dien Scribe eens gaf aan een van zijn medewerkers: „al wat men weglaat, wordt niet uitgefloren“, mij uitermate verstandig voorkomt. Duidelijk zoo mogelijk, omdat al wat in den loop der eeuwen werd opgeborgen in wetenschappelijke kunstterminen, met eenige inspanning ook wel kan gezegd worden in de „moers taal“.

Om zielen te vinden snijdt hij geen menschen

„KRUIMKENS“

VAN 'S HEEREN TAFEL.

Geref. geïllustreerde Kalender.

Was reeds Uws
Vader's kalender!

ZIJ OOK DE UWE!!

marine niet heelemaal boterde, telde hij meer dan twee en veertig dienstjaren, waarvan hij er bijna twintig op zee had doorgebracht. Zijn meeste romans zijn geschreven in de onophoudelijke drukte van een zeemansleven, beurtelings in de hut aan boord of op gemeubileerde kamers aan wal.

Uit zijn huwelijk, gesloten in 1886 met Jeanne Blanche Franc de Ferrière, is één zoon geboren, die den Viaud's naam van Samuel draagt. Samuel Viaud werkte met zijn vader samen aan diens laatste uitgaven. In 1914, bij het uitbreken van den oorlog, werden zij beiden gemobiliseerd. Loti gaf zijn oorlogsindrukken weer in twee boeken: *La hyène enragée* en *l'Horreur allemande*.

In zijn laatste levensjaren is Loti bezocht geworden door een ziekte die zijn lichaam onbeweeglijk hield, zonder in het minst zijn geest te schaden. Den 10en Juni 1923 is, in zijn villa te Hendaye, de groote schrijver kalm heengegaan, nadat hij aan Mme Juliette Adam, de negentigjarige vriendin die hij aan zijn sponde had laten komen, verklaard had, vastelijk te gelooven dat hij hiernaars zijn geliefde moeder zou wederzien.

Een oorlogsschip, de Chamois, geëscorteerd door vier torpedobooten, heeft zijn asch overgebracht van Hendaye naar Saint-Pierre-d'Oleron waar hij in „le jardin des aïeules“ een zeer diep graf had laten graven. Een klein graniet blokje dat tot een opschrift heeft de woorden „Pierre Loti“, dekt het hooftende van de plaats waar hij rust van zijn menigvuldige zwerftochten, van zijn overvloedigen arbeid en van de talloze moeiten en benauwenissen des levens, waarvan hij tot het einde de volle zwaarte heeft gevoeld en wier last hij schier alleen heeft moeten dragen.

Het is vrijwel een gemeenplaats geworden, te

open. De psychologische techniek verstaat hij niet. De psychische anatomie vindt in hem geen bewonderaar. Aan alle wetenschappelijk apparaat in deze heeft hij maling. Dat kon hij in zekeren zin ook hebben, omdat hij een zevende zintuig bezat. Zijn intuïtie werkte bij hem veel zekerder dan alle psychologisch experiment. Daardoor had hij het gemakkelijk. Hij behoefde niet van de eene boekenkast naar de andere te loopen. Wel zal hij veel tijd hebben nodig gehad om te mijneren.

Wat hij in de zielen zoekt? Stellig vroomheid. Maar feitelijk toch nog meer schoonheid. Soms enkel schoonheid. Hij is het zoo hartelijk eens met Gunning, waar deze schreef: „Tenzij ons zedelijk leven esthetisch zij, ja overvloediger dan dat van hen, die de esthetische richting volgen, kunnen wij in het Koninkrijk der hemelen niet ingaan. Want Sion is niet alleen heilig, maar ook de volkomenheid der schoonheid, vanwaar God blinkende verschijnt“ (IV, 407). Hij openbaart zich gedurig als de artistieke geest, in wien de theoloog meer dan eens in den litterator ondergaat.

Zoo komt hij dunkt mij als vertegenwoordiger van een der stroomingen in de ethische richting duidelijk naar voren. Krijgt men onder de ethischen al meer oog voor het sociale, het individualisme overweegt toch nog altijd. Inzooover heeft Van Dijk de meeste Ethischen achter zich. Maar hier moet toch nog geschift worden. Er is een bepaalde groep onder hen, die het ethisch-religieuze zoo nauw mogelijk verbinden aan het aesthetische. Deze scharen zich al dichter om Van Dijk. Maar dwars door die groep loopt weer een deeling. De eene vermeidt zich in het algemeene, de ander in het bijzondere. De eene laat zich leiden door den zin voor het abstracte, de andere door den zin voor het concrete. De eene bedient zich het liefst van vage termen, van algemeenheden, van benaderingen, de andere begrenst den kring van zijn belangstelling tot bepaalde gegevens. Voor de laatsten is Van Dijk in het bijzonder de man.

Bij sommigen heerscht de meening als zou het ethische zich per se kenmerken door het wazige, het sicerachtige, het ongriffbare. De werken van Van Dijk kunnen hen ervan overtuigen, dat er ook nog een andere categorie van Ethischen bestaat. Zijn Schriftbeschouwing is daarvoor leerrijk. „Hoe is het“, zoo vraagt hij, „met ons? Er wordt veel gesproken over het gezag van den Bijbel. Ik denk, dat het in den regel een onvruchtbare kibbelarij is. De menschen komen niet, waar zij wezen moeten. Misschien zegt iemand: maar het komt er toch op aan dat het gezag der H. Schrift erkend worde. M. T. op gevaar van een oogenblik misverstaan te worden, antwoord ik: daar komt het zoo in 't algemeen gesproken niet op aan, het komt aan op iets, dat veel en veel dichter bij u is: het komt hierop aan dat gij zeggen kunt: welk gezag de Bijbel voor u heeft, of nog liever op de vraag: wat hebt gij in uw Bijbel? ... Ik denk, M. T., dat het gezag van de H. Schrift op deze wijze tot stand komt, het gezag, dat waarlijk onaantastbaar is. Mij treft een merkwaardig verschijnsel, als ik de menschen over den Bijbel hoor spreken. Zij, die hem het meest, het innigst liefhebben, prijzen hem niet vurig met drukke woorden, zij verhezen zich niet in algemeene woorden. Zij spreken ook zelden, daar moet gij ook op letten, zij spreken ook zelden van den heelen Bijbel. Zij hebben zoo hun eigen

zeggen dat het leven hier op aarde een treurspel is. Toch is dat het begin en het einde onzer wezenlijke ervaringen. Het is een treurspel met de somberste ontknooping die iemand had kunnen uitdenken. Ja, in dagen van gezondheid, van voor-spoed, in lentedagen, waarop onwederstandelijke krachten het bloed in de zwellende aderen der natuur doen gisten als wijn, vergt het van de meesten onzer, beperkten en oppervlakkigen die we zijn, een inspanning om te beseffen dat als het gras des velds onze dagen zijn, dat wijzelf met alles wat wij liefhebben op aarde, gedoemd zijn te verdwijnen en vergeten te worden.

De werkelijkheid van het aardsche leven is vergankelijkheid, ontbinding, vergetelheid:

Ainsi tout change, ainsi tout passe;
Ainsi nous-mêmes nous passons.
Hélas! sous laisser plus de trace
Que cette barque où nous glissons
Sur cette mer où tout s'efface.

Lamartine.

Ik herinner mij nog altijd het aangrijpende slot van Alfred de Vigny's schoon boek *Stello*, waar de hoofdpersoon, le docteur Noir, vraagt aan zijn jongen zwaarmoedigen vriend Stello, wat verwachting men hebben kan van deze wereld, waarop men komt met de gewisse zekerheid dat men zijn vader en moeder naar het graf mag brengen, waar het vast staat dat van twee wezens die elkaar liefhebben en elkander hun leven wijden, de een den ander zal verliezen en zal zien sterven, waar alle menschelijke arbeid nooit iets anders heeft bereikt dan wat uitgedrukt wordt in een vraag en een zucht: Waarloe? en Helas!

(Wordt vervolgd.)

woorden in den Bijbel, hun gouden woorden, die met hen meegaan door het leven, waarvan zij leven, waarmede zij sterven." (VI. 637, 639, 640).

De bedoeling is duidelijk. Ervaring maakt bij den een deze, bij den ander gene woorden gezaghebbend. Over de keuze valt niet te twisten.

Dit standpunt van Van Dijk wordt thans door velen ingenomen. Men zegt het soms minder openhartig, minder belijnd. Maar daarheen strekken zich toch de sympathieën uit. De moeilijkheden verdwijnen uit de Schrift of men valt elkander over plaatsen, waar men moeilijkheden meent te ontdekken, niet lastig. Toch heet het dan, dat het Schriftgezag gehandhaafd blijft.

Het nobele, het artistieke, het vrome in Van Dijk trekt aan.

Het eenzijdige, het halveerende, decimeerende, centesimeerende, waar het wordt toegepast op Schrift en dogma, stoot niet genoeg af.

Zijn invloed schijnt mij toe zich te verbreiden. Ook in andere dan Ethische kringen.

Kritisch lezen van zijn geschriften echter is vruchtbaar ter oriëntering voor de tegenwoordige geestelijke konstellatie.

HEPP.

PERS-SCHOUW.

Het antieke wereldbeeld.

Over het antieke wereldbeeld wordt tegenwoordig veel geschreven en gesproken. Pas heeft Dr M. W. Z. v. Linschoten, eenigszins in al te goed vertrouwen o.a. op Alfred Jeremins, er over gesproken op een predikantenvergadering en er dingen gezegd, die voor ons volstrekt onaannemelijk zijn. Maar ook in eigen kring wordt de zaak besproken, en gevraagd, in hoeverre het „antieke wereldbeeld“ de achtergrond is van den Bijbel, althans van gedeelten uit den Bijbel.

Prof. Aalders heeft in het „Geref. Theol. Tijdschrift“ er een breed artikel aan gewijd. Hij doet dat in antwoord op een artikel van Dr W. J. A. Schouten, die door Prof. Aalders bestreden wordt. Ik heb getracht, uit het stuk „coupures“ te nemen, zooals het gewoonlijk gebeurt. Maar het gaat niet. Daarom neem ik hier een breed citaat, dat mij vergeven worde:

Dr Schouten (aldus schrijft prof. Aalders) zegt in genoemd artikel op blz. 28: „Een ander gedeelte der Schrift, dat sterk den indruk maakt in een ander wereldbeeld te zijn gedacht en geschreven, is ook het Paradijsverhaal. Dit betreft niet de cosmologische opvatting, maar geheel de opvatting van het begrip historie. Het is onbegrijpelijk, dat Prof. Aalders daar in zijn dezer dagen verschenen brochure¹⁾ in het geheel geen oog voor toont te hebben, en blijkbaar meent, dat het Paradijsverhaal even duidelijk is als de mededeeling in Exodus 2: „Toen ging een man uit het huis van Levi heen en nam een dochter van Levi“. Hieruit is duidelijk dat Dr Schouten zelf het Paradijsverhaal in verband brengt met het Bijbelsch wereldbeeld. Weliswaar voegt hij er bij dat dit niet de cosmologische opvatting betreft, maar de opvatting van het begrip historie; maar deze opvatting van het begrip historie duidt hij dan toch aan als uiting of vrucht van „een ander wereldbeeld“ dan het onze.

Om de strekking van deze uitslating te vatten, moeten wij er op letten wat Dr Schouten verstaat onder het „wereldbeeld“. In het begin van zijn artikel neemt hij de door Dennert gegeven bepaling van het begrip „wereldbeeld“ over, en zegt dan (blz. 1): „Onder wereldbeeld willen we met Dennert verstaan de saamvatting van de kennis aangaande de inrichting der wereld, zooals wij die door directe waarneming en met behulp van natuurwetenschappelijke onderzoekingsmethoden vinden“. Nu laat ik daar, of het, bij deze bepaling van het begrip „wereldbeeld“, strikt genomen wel aangaat te spreken van het „wereldbeeld van den Bijbel“. Van eene saamvatting van kennis aangaande de inrichting der wereld, gevonden door directe waarneming en met behulp van natuurwetenschappelijke onderzoekingsmethoden, kan in den Bijbel geen sprake zijn, wijl daarin van een resultaat van natuurwetenschappelijke onderzoekingsmethoden, ook van de meest primitieve onderzoekingsmethoden als in den tijd van het ontstaan der H. Schrift gevolgd werden, niets blijkt. Dr Schouten gevoelt dit zelf toen hij schreef: „Wanneer we spreken over het wereldbeeld van den Bijbel, dan denken wij niet aan een wetenschappelijk wereldbeeld. Het behoeft wel geen betoog, dat dit niet in de Heilige Schrift te vinden is. Het wereldbeeld van den Bijbel is niet gebaseerd op inductieve natuurstudie, zooals wij die thans kennen. Het karakter der Openbaring brengt steeds mede, dat we in Gods Woord geen mededeelingen vinden over de resultaten van natuurwetenschappelijk onderzoek, en ook was er in den tijd, dat de Bijbelboeken geschreven zijn, nog geen sprake van systematische²⁾ natuurstudie“ (blz. 3). Maar het is toch wel heel zeker, dat men met de bovengenoemde bepaling van het begrip „wereldbeeld“ volgens Dennert weinig kan uitrusten ten opzichte van het Paradijsverhaal. Het is ongetwijfeld gemakkelijk te verklaren dat het „andere wereldbeeld“, waarin dat Paradijsverhaal zou zijn geschreven niet de cosmologische opvatting, maar de opvatting van het begrip historie raakt; en nog gemakkelijker te zeggen, dat het „onbegrijpelijk“ is, dat een ander daar in het geheel geen oog voor toont te hebben, maar het zal toch wel heel moeilijk blijken om met concrete gegevens op wetenschappelijke wijze aan te toonen, dat er inderdaad in den geheelen opzet van het Paradijsverhaal eene opvatting van het begrip historie aan den dag treedt, die ook maar iets met de Dennert'sche bepaling van het begrip „wereldbeeld“ zou te maken hebben. Wanneer we in acht nemen, hoe Dr Schouten naar Dennert dat begrip „wereldbeeld“ bepaalt, als de „saamvatting van de kennis aangaande de inrichting der wereld, zooals wij die door directe waarneming en met behulp van natuurwetenschappelijke onderzoekingsmethoden vinden“, dan moet oogenblikkelijk de vraag rijzen wat die kennis aangaande de inrichting der wereld met het begrip historie kan te maken hebben? en eveneens hoe op het begrip historie onze directe waarneming der natuur van invloed kan zijn? of welke natuurwetenschappelijke methoden ons behulpzaam zijn om het begrip historie te vormen? Ieder gevoelt, dat volgens de gegeven bepaling het begrip „wereldbeeld“ iets totaal anders is dan de opvatting van het begrip historie, welke in den een of andere tijd heerschen zou. En daarom gaat het niet aan in verband met eene beschouwing over het „Wereldbeeld van den Bijbel“ plotseling te komen met de stelling, dat het Paradijsverhaal zou zijn gedacht en geschreven in een ander „wereldbeeld“. Dat is eene meta-basis eis alieno genos.

Maar ook, al laten we hierbij het geheele begrip „wereldbeeld“ als volstrekt onpassend los, en spreken dus uitsluitend van eene andere historie-opvatting, dan is nog niet in te zien op welke wijze hieraan een wetenschappelijk fundament zou kunnen worden gegeven. Dr Schouten beproeft dit ook niet; hij zegt alleen dat het Paradijsverhaal „sterk den indruk maakt in een ander wereldbeeld (lees: in eene andere opvatting van het begrip historie) te zijn gedacht en geschreven“. Dit „sterk den indruk maken“ is natuurlijk zuiver subjectief, en heeft met wetenschappelijke fundatie van de geponeerde stelling niets uit te staan. En als dan Dr Schouten het recht meent te hebben om op grond van dezen persoonlijk subjectieven indruk te zeggen dat het onbegrijpelijk is, dat een ander (in casu ik zelf) daar in het geheel geen oog voor toont te hebben, dan maakt hij zich schuldig aan de zeer ernstige wetenschappelijke fout van zijn subjectieven indruk tot objectieven norm te willen verheffen.

Er is echter meer. Wat ieder lezer van de bedoelde uitspraak van Dr Schouten wel moet getroffen hebben, is het volstrekt ontbreken van elke poging, om de eigenaardige opvatting van historie waardoor het Paradijsverhaal zich zou kenmerken, nader te omschrijven. Wel wordt gezegd dat het Paradijsverhaal zou zijn gegeven „in een naïef wereldbeeld“ en dat het „overbrengen in ons wereldbeeld vaak moeilijkheden geeft“, maar daarna hebben we niets. Het woord „naïef“ geeft ons hoegenaamd geen denkbeeld omtrent het eigenlijke wezen van de historie-opvatting (niet: wereldbeeld), die daar aan het woord zou komen. Deze negativiteit moet te sterker opvallen, waar Dr Schouten overigens in zijne teekening van het Bijbelsche wereldbeeld zoo precies mogelijk tracht te zijn, en steeds met de eigen uitdrukkingen der Schrift argumenteert. Waarom geschiedt dit hier niet? Dr Schouten doet eene aanhaling uit de brochure van Prof. Ridderbos Het verloren Paradijs, blz. 33, dat we ons van het aardse paradijs geen te hooge voorstelling moeten maken, dat de mensch nog aan den aanvang van zijne ontwikkeling stond. Maar daaruit kan toch zeker niets omtrent het historie-begrip van het Paradijsverhaal worden afgeleid! Het verdient alle aanbeveling in dit verband goed te lezen en te overwegen wat Prof. Ridderbos t.a.p. meer schrijft. Hij heeft het daar namelijk over het bezwaar dat vaak van critische zijde tegen de historiciteit van het Paradijsverhaal wordt ingebracht en aan de z.g.n. kinderlijkheid of naïfiteit der voorstelling ontleend is. „Het is echter duidelijk, zegt hij, dat dit op Schriftgeleuvig standpunt nimmer een maatstaf kan zijn voor het beoordelen van de historiciteit der Schriftverhalen“. En na dan verder gewezen te hebben op het onderscheid tusschen de Paradijs-bedeeling en die, waarin wij leven, in welk verband ook de door Dr Schouten geciteerde opmerking een plaats heeft, eindigt Prof. Ridderbos met de conclusie: „Daarom heeft men niet ten onrechte opgemerkt, dat het „kinderlijk“ in deze geschiedenis in overeenstemming is met den toestand, waarin de Paradijs-mensch verkeerde, en daarom juist voor de historiciteit van het verhaal moet pleiten“. Men ziet hieruit dat geheel ten onrechte een beroep wordt gedaan op het door Prof. Ridderbos geschrevene, om daarmee de stelling te verdedigen dat het Paradijsverhaal zou zijn gegeven in een naïef wereldbeeld of liever in eene naïeve historieopvatting. Voor zoover hij de qualificatie „naïef“ of „kinderlijk“ zou willen aanvaarden, is deze alleen van toepassing op de beschreven toestanden, maar niet op de methode van beschrijving. Het onderscheid tusschen historie als feitelijke toedracht van bepaalde gebeurtenissen, en als mededeeling en weergave van gebeurtenissen mag niet uit het oog worden verloren.

Wanneer Dr Schouten het Paradijsverhaal in verband brengt met zijne beschouwingen over het „Bijbelsch wereldbeeld“, kan dit natuurlijk alleen betrekking hebben op de historie-beschrijving. Ik weet niet of hij zich de consequenties van hetgeen hij daarmee zegt voldoende heeft ingedacht, en ik wil hem daarom nog niet onmiddellijk voor die consequenties verantwoordelijk stellen; maar ik acht mij toch wel verplicht op die consequenties te wijzen. Als wij aannemen dat het Paradijsverhaal zou zijn gedacht en geschreven in een ander wereldbeeld, of, zooals dan eigenlijk bedoeld wordt, in eene andere opvatting van het begrip historie, dan komt dit hierop neer, dat er twijfel rijst omtrent de vraag, of we hier wel voor ons hebben de getrouwe weergave van de feitelijke toedracht der gebeurtenissen die zich in de kindsheid van het mensdom hebben afgespeeld. Ons historie-begrip brengt mee dat we in historie als beschrijving zien de zoo getrouw mogelijke weergave van de feitelijke toedracht van gebeurtenissen. Is Gen. 2 en 3 gedacht en geschreven in eene andere opvatting van historie, welke dan ook — men kan haar naief noe-

men, en zich daarmee ontlasten rekenen van den plicht om haar karakter nader aan te duiden en het onderscheid met ons historie-begrip meer precies aan te geven —, dan volgt daaruit dat we het daar gehoudene niet hebben te houden voor de getrouwe weergave van wat er feitelijk is gebeurd. Wat er dan precies is gebeurd weten we niet. Wat er staat kunnen we zonder meer niet aanvaarden als weergave van de juiste toedracht. En in hoeverre de juiste toedracht der feiten met behulp van het Paradijsverhaal is te benaderen is dan in 't geheel niet uit te maken. En dat, terwijl toch Dr Schouten met ons wil belijden, dat we ook in het Paradijsverhaal te doen hebben met Goddelijke openbaring, en wel met Goddelijke openbaring omtrent een feit dat voor het mensdom van zoo diep ingrijpende betekenis is, 's menschen val! Mij dunkt, Dr Schouten moet zelf gevoelen van hoe bedenkelijke strekking het is wat hij omtrent het Paradijsverhaal heeft neergeschreven; en ik twijfel er geen oogenblik aan, of hij zal, dit gevoelende, niet aanzien het terug te nemen.

Ik meen dat wij als Gereformeerden het Paradijsverhaal, wijl openbaring Gods, hebben te aanvaarden als getrouwe en juiste weergave van de feitelijke toedracht der gebeurtenissen. Principeel staat het Paradijsverhaal op eene lijn met de mededeeling in Ex. 2: „toen ging een man uit het huis van Levi heen en nam eene dochter van Levi“. In beide gevallen hebben we met niets anders te doen dan met mededeelingen van zakelijke aard omtrent iets wat zich juist zoo als het medegedeeld wordt heeft toegedragen. En ik vraag van Dr Schouten, die mij klaarblijkelijk gebrek aan inzicht in de historische methode van het Paradijsverhaal toedicht, niet te beweren, maar te bewijzen, dat we in het Paradijsverhaal niet met de getrouwe weergave van de feitelijke toedracht van zaken te doen hebben.

Als ik echter een beroep heb gedaan op de boven aangehaalde mededeeling uit Ex. 2, dan beteekent dat niet, dat ik het geheele Paradijsverhaal in al zijn onderdeelen even duidelijk acht als die mededeeling. Ik heb het tegendeel daarvan trouwens ook in onduidelijke taal in mijn brochure uitgesproken. De vergelijking met Ex. 2 wordt door mij alleen gemaakt met de punten uit Gen. 2 en 3 waarover de Synode zich uitsprak, d.i. dus met de vrang of de beide Paradijsboomen inderdaad boomen zijn geweest en derhalve zintuiglijk waarneembaar, of de slang inderdaad het zoogenaamde dier is geweest en dus ook zintuiglijk waarneembaar, en eindelijk of ook het spreken van de slang inderdaad spreken is geweest, het voortbrengen van gearticuleerde geluiden, hoorbaar voor het oor, zintuiglijk waarneembaar. Maar daarmee heb ik niet willen beweren dat alles wat in Gen. 2 en 3 staat even duidelijk is. Ik wijs er nadrukkelijk op, dat de Synode alleen iets vast stelt omtrent een viertal concrete punten, bovengenoemd; en dat er dus voor de exegese nog heel wat vrij blijft, waaruit volgt dat dit niet alles even duidelijk is. Ik noem als voorbeelden: hoe de inwerking van den duivel op de slang is te denken, hoe de naam kennis des goeds en des kwaads is te verstaan, of de boom des levens sacramenteel of physisch is op te vatten, enz.³⁾ Evenwel, al deze onduidelikheden of moeilijkheden voor de verklaring doen niets te kort aan de wezenlijke historiciteit van het verhaal. Of een historische mededeeling getrouwe weergave is van de feitelijke toedracht van bepaalde gebeurtenissen, hangt niet af van de duidelijkheid en begripelijkheid dier mededeeling voor anderen; ja het is veel eerder in het algemeen aannemelijk dat, bij in tijd van ons ver verwijderde gebeurtenissen, naar mate de getrouweheid van de weergave groter is, de kans op onduidelijkheid toeneemt. Op zulke onduidelikheden of moeilijkheden voor de verklaring in het Paradijsverhaal te wijzen ten einde daarop de stelling te gronden dat we daarin niet met volkomen zaakgetrouwe weergave zouden te doen hebben, is dus ten eenenmale onjuist. Wat Dr Schouten over die moeilijkheden zegt, dat ze niet opgelost of verminderd zouden wezen, wanneer we het er over eens zouden zijn, dat de beide bijzondere boomen, alsmede de slang en haar spreken, in letterlijken zin moeten worden opgevat en zintuiglijk waarneembare werkelijkheden waren, doet dan ook niets ter zake. Het gaat er niet om op welke wijze men het best de moeilijkheden oplost, maar of het met het door ons allen beleden gezag der H. Schrift verenigbaar is, dat men van in historische vorm gegeven mededeelingen die zij ons biedt eene zoodanige opvatting voorstaat, waardoor we niet langer in deze mededeelingen de getrouwe weergave van de feitelijke toedracht der gebeurtenissen zouden kunnen zien. Dat, en dat alleen is het waarom het gaat. Dat is in geding, wanneer Dr Schouten spreekt van een ander wereldbeeld, d.w.z. een ander historie-begrip waarin het Paradijsverhaal zou geschreven zijn. Dat is in geding, wanneer onze kerken in hun Synode nadruk leggen op de zintuiglijke waarneembaarheid van de Paradijsboomen alsmede van de slang en haar spreken. En al zou nu Dr Schouten ten volle gelijk hebben met zijne opmerking dat ten aanzien van de slang in elk geval de moeilijkheden eer groter worden door te aanvaarden dat het „een gewone slang“ was, dan zou dit nog allerminst een reden kunnen worden om in twijfel te trekken de historische zaakgetrouweheid van het Paradijsverhaal. Zoolang het niet uit de Schrift zelf kan worden aangetoond dat we in dat Paradijsverhaal, al is het gekleed in den vorm van feitelijke historische mededeelingen, toch niet met getrouwe weergave van wat geschied is te doen hebben, zoolang moeten we aan de historische zaakgetrouweheid vasthouden; en geen moeilijkheden, die zich daarbij aan ons denkend verstand voordoen, kunnen of mogen ons bewegen die historische zaakgetrouweheid los te laten.

Ik stem het Dr Schouten volkomen toe, dat er nog heel wat vragen zijn in betrekking tot het Paradijsverhaal die op eene oplossing wachten, en dat we door gezamenlijk voortgezette studie moeten trachten het antwoord daarop te vinden. Maar ik geloof niet dat we die oplossing ook maar één stap nader komen

³⁾ De Exegese van Gen. 2 en 3 en de beslissing der Synode van Assen, blz. 8.

¹⁾ Verwezen wordt daarbij naar mijn De exegese van Gen. 2 en 3 en de beslissing der Synode van Assen.

²⁾ Op dit woord zal hierbij wel alle nadruk moeten vallen, want Dr S. zal zeker niet bedoelen te ontkennen dat er dien tijd reeds een natuurstudie werd gedaan. Vgl. wat Dr S. op blz. 13 zelf zegt, omtrent de kennis van de omliggende der planeten in Babel reeds in de 6e eeuw vóór Chr.

door be-
bewater-
reidbeel-
als Ger-
H. Sch-
lingen-
bizonde-
tot bea-
standp-
Volgen-
Th. Tijds-
beloofde.

Er zijn
1926 wil-
roep on-
b.v. de
halte;
ge lema-
loovig";
voor zij-
den kan-
Prof. Gr.

En d-
gaat vo-
vragen-
De tijd-
dan to-
dan di-

Wij
zij heb-
zetten-
gangspu-
dan me-
verder.

En i-
een zee-
van be-
method-
vatten-
iets all-
gezegd-
zou me-
ting wo-

Er is
en moe-
laten g-
het kun-
gedacht

Maar
wijze t-

Als de-
de kerk-
haven v-
meer p-
ideeën

Prof. I

Door
eenigsz-
Dum ze-
Men ze-
zich te-

„zonder
te aan-
te Asse-
te ont-
is diep-
gedacht
de zitt-
verklare-
te beh-
naar de
de sam-
voorges-
Hij spi-
gehoof-
tuiging,
dat de-

JAARBO

Op plaat-
inteeke-
voldoend
ruime pr-

Het Jaarboek is
gegevens, ieder
meelevend Ger-
gemaakt, om
lijst zal, vooral
de moeite loon

GOES.

W. A. HOUT-
SCHIEDAM

TELEF.

PIANO'S

ORGELS

Kunstspel-
piano's

Ruime keuze-
Schriftelijk

Ook goede gebro-
voor